

TÜRKÇE-İNGİLİZCE ÇEVİRİLERDE ÜÇÜNCÜ TEKİL KİŞİ ADILI, DİLBİLGİSEL CİNSİYET VE CİNSİYET ÇAĞRIŞIMLARI¹

Third-person Singular, Grammatical Gender, and Gender
Association in Turkish-English Translations

Serra Bengi KAPTAN², Özlem KURTOĞLU ZORLU³

Toros Üniversitesi, Mersin Üniversitesi

ORCID ID: 0009-0000-4345-9522, 0000-0002-1853-9843

Öz: Türkçede dilbilgisel cinsiyet işaretlemeleri olmaması, İngilizce'ye çevirilerde eşdeğerlik sorunlarına neden olmaktadır. Çalışma, Türkçeden İngilizceye yapılan çevirilerde üçüncü tekil kişi adılı olan “o” (he/she/it) eşdeğerliliğinin sağlanamadığı durumlarda uygulanabilecek yöntemleri incelemektedir ve aynı zamanda, Türkçe bağlamında meslek adlarına dair cinsiyet çağrışımlarının açıklanması amaçlanmıştır. Çalışma için belirlenen doktor, öğretmen, mühendis, avukat ve sekreter adlarını içeren beş tümce çevirisi makine çevirisi araçlarına ve İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümlerinin hazırlık, 1, 2, 3 ve 4. Sınıflarının öğrencilerine anket yoluyla

¹Bu çalışma, 2. yazarın danışmanlığında hazırlanan 1. yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Toros Üniversitesi, Toros Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, serrabengi.kaptan@toros.edu.tr

³Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, ozlemkurtoglu@mersin.edu.tr

Gönderim tarihi: 12 Temmuz 2023; Kabul tarihi: 5 Ekim 2023

Kaynak gösterimi: Kaptan, S. B., & Kurtoğlu Zorlu, Ö. (2023). Türkçe-İngilizce çevirilerde üçüncü tekil kişi adılı, dilbilgisel cinsiyet ve cinsiyet çağrışımları. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 19(2), 107-128.

yaptırılmıştır. Üçüncü tekil kişi adlı kullanımlarına bakılmıştır. Ayrıca, Türkçe Ulusal Derlemi'nden her bir meslek adının verileri alınmıştır ve sonuçları diğer çeviri verileriyle karşılaştırılmıştır. Üçüncü tekil kişi adında eşdeğerlik sağlanamadığında anlamsal ve yapısal çeviri sorunları gözlemlenmiştir ve bazı öğrencilerin faydalandığı yöntemler belirlenmiştir. Derlem verileri üzerinden mesleklerin cinsiyet çağrışımları incelenmiştir. Derlem verisinde tespit edilen çağrışımların her iki çeviri verisinde de benzer örüntülere sahip olduğu bulunmuştur.

Anahtar sözcükler: *Eşdeğerlik, Çeviribilim, Derlem dilbilim, Toplumsal cinsiyet, Meslekler*

Abstract: The lack of grammatical gender markers in Turkish causes equivalence problems in translations into English. This study examines the methods that can be applied when the equivalence of the third-person singular noun "o" (he/she/it) cannot be achieved in translations from Turkish to English and also aims to explain the gender associations of profession names in the Turkish context. Five sentences containing the words doctor, teacher, engineer, lawyer, and secretary were translated using machine translation tools, and a questionnaire was administered to students in the preparatory, 1st, 2nd, 3rd, and 4th grades of the English Translation and Interpreting departments. The use of third-person singular nouns was analyzed. In addition, data for each profession were retrieved from the Turkish National Corpus, and the results were compared with other translation data. Semantic and structural translation problems were observed when equivalence could not be achieved in the third-person singular, and the methods used by some students were identified. Gender connotations of professions were analyzed through corpus data. It was found that the associations identified in the corpus data had similar patterns in both translations.

Key words: *Equivalence, Translation studies, Corpus linguistics, Gender, professions*

1. GİRİŞ

Dil ve kültür kavramı birbirleriyle öylesine sıkı bir ilişki içerisindedir ki bu ikisini birbirlerinden ayrı düşünmenin neredeyse mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Diller, konuşuldukları toplumu ve kültürü yansıtır. Bir toplumun dilini inceleyerek o toplumun tarihi, gelenek ve görenekleri, alışkanlıkları, inançları, yaşam tarzı gibi pek çok konuda ipuçlarına ulaşabiliriz. Bir dil üzerinden, o dilin kullanıcısı olan topluluğun kadın ve erkek, cinsiyet, hakkındaki yaklaşımlarını ve

yargılarını tespit etmek de mümkün olabilir. Bazı diller, dil içindeki cinsiyet temsili bakımından birbirinden farklı olabilir. Örnek olarak, Türkçe dilbilgisel olarak herhangi bir cinsiyet işaretlemesine sahip değilken İngilizce, Fransızca, Almanca gibi dillerde dilbilgisel cinsiyet işaretlemeleri bulunmaktadır. Bu noktada yapılan çevirilerde eşdeğerlik sorunları çevirmenlerin sıkça karşısına çıkabilir. Bu sorunlarla başa çıkmada sorunun farkında olma düzeyi, küresel anlamda ne çeşit çözümler uygulandığı veya uygulanmak istendiği hakkındaki bilgi birikimi ve toplumsal kalıp yargıların yönlendirmesi ve etkisi önemli faktörlerdir.

Bu çalışmanın amacı, Türkçe-İngilizce dil çiftinde yapılan ve içeriğinde meslek adlarını barındıran çevirilerde ortaya çıkan dilbilgisel cinsiyet farklılığının makine çevirisi yazılımları ve çeviri öğrencileri tarafından nasıl çözümlendiğini saptamak, bu çözümleri meslek adlarının cinsiyet çağrışımlarının ve bu sözcükler üzerindeki kültürel kalıp yargıların etkileri bakımından değerlendirmek ve öğrencilerin bu sorun üzerindeki farkındalıklarını belirlemektir. Bu çalışmada yanıtları aranan sorular şunlardır:

1. İngilizce ve Türkçe arasındaki dilbilgisel cinsiyet farkları çeviri sürecinde yapısal bakımdan nasıl sorunlar ortaya çıkarmaktadır?
2. Meslek adlarının cinsiyet çağrışımlarının çeviri öğrencilerinin eşdeğerlik sağlama ve sorunla başa çıkma stratejileri üzerindeki etkisi nedir?
3. Web tabanlı makine çevirisi yazılımlarının çevirileri ve çeviri öğrencilerinin çevirileri arasındaki ilişki nedir?
4. Meslek adlarının derlem kullanımlarındaki rollerine göre sıklıkları hangi cinsiyet atamalarına işaret etmektedir?

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 ÇEVİRİ, İLİŞKİLİ ALANLAR VE ÇEVİRİDE EŞDEĞERLİK KAVRAMI

Nida ve Taber (1982, s. 12) çeviriden şu şekilde bahseder: “Çeviri, alıcı dilde kaynak dildeki mesajın en yakın doğal karşılığının yeniden üretilmesinden oluşur”. Newmark (1988, s. 19) çeviriyi, bir metnin anlamının başka bir dilde yazarın amaçladığı şekilde ifade edilmesi olarak tanımlar. Burada kaynak metinde verilmek istenen anlam

çeviride ön plandadır. Çeviri, yazılı, sözlü veya görsel bir kaynak metni aynı dil içerisinde başka bir biçime ve/veya farklı bir dile çevirme işine verilen addır. İki farklı yazı dili arasındaki çeviri işlemi, kaynak dildeki metnin hedef dildeki metne dönüştürülmesiyle gerçekleştirilir (Munday, Pinto ve Blakesley, 2022, s. 8).

Çevirinin kuramsallaşmaya başlaması Romalıllar, Cicero ve Horatius ile anılır (Bassnett-McGuire, 1980, s. 44). Roma dilini geliştirmeyi hedefleyerek Yunan eserlerinin çevirilerini yapmaları üzerinde estetik kaygıların ön planda olduğu bir çeviri yolunda ilerlemişlerdir. Bu dönemde, *sözcüğü sözcüğüne* ve *anlamına göre* olmak üzere iki ayrı çeviri sınıflandırması ortaya çıkmıştır. Bu dönemin devamında çevirinin en ön plana çıktığı alanlardan biri dini metin çevirisi olmuştur. Aziz Jerome'un anlamına göre çeviri yöntemiyle 4. yüzyılda yaptığı İncil çevirisi bu duruma önemli bir örnektir (Munday, 2001, s. 20). Eugene Nida da kendi temel çeviri kuramını İncil çevirisi üzerine yaptığı çalışmalar üzerine kurmuştur (Bassnett-McGuire, 1980, s. 46). Kuramsallaşma, kavramsallaşma ve stratejiler oluşturma gibi amaçlarla Alexander Fraser Tytler (1797), Schleiermacher (1813), Vinay ve Darbelnet (1958) gibi araştırmacıların yaptığı çalışmalar çevirinin bir alan olmasının temelini oluşturmuştur.

Çeviribilim; kaynak dil ve hedef dil arasındaki öğelerin eşdeğerliği, metinlerin çevirilebilirlik durumunu, varolan çevirilerin açıklayıcı çalışmalarını, genel ve kısmi çeviri teorilerini, çevirmen eğitimi ve çeviriye yardımcı araçları, çeviri eleştirilerini ve daha birçok alanı içinde barındırır. Tüm bu alanlar ve daha fazlasını kapsayan bu bilim dalı ilk zamanlarda dilbilimin altında işlenirken zamanla kendine özel bir disiplin olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Holmes tarafından 1972'de Kopenhag'da düzenlenen 3. Uygulamalı Dilbilim Kongresi'nde sunulan "The Name and Nature of Translation Studies" (Holmes, 1972, s. 90-184) adlı bildiride çevirinin bağımsız bir disiplin olması çağrısı yapılmıştır ve ilk kez İngilizce *Translation Studies* adı burada kullanılmıştır. Holmes, çeviriyi "uygulamalı" ve "saf (pure)" olmak üzere iki ana başlık altında incelemiştir. Uygulamalı kısım çeviri eğitimi, çeviri araçları ve çeviri eleştirisi gibi alanları kapsarken; saf başlığı altındaki kısım kuramsal ve betimleyici çeviri başlıklarını içermektedir (Holmes, 2000, s. 176). Çeviri; dilbilimin edimbilim, anlambilim, uygulamalı dilbilim, bilişsel dilbilim gibi birçok alt alanıyla; dil çalışmaları, karşılaştırmalı edebiyat, kültürel çalışmalar, felsefe ve sosyoloji gibi alanlarla ilişkili olarak çalışılmaktadır.

Çevirinin araştırma konusu haline geldiği bir diğer alan ise karşılaştırmalı dilbilimdir. Karşılaştırmalı dilbilim, iki farklı dilin aralarındaki genel ve özel farklılıkları belirleme üzerine çalışılan bir alandır. Bu alanın çalışmalarında verilerin büyük çoğunluğu çeviriler ve çevrilmiş örnekler üzerinden sağlanır. Çeviriler üzerinden karşılaştırmalar yapıldığında karşımıza “eşdeğerlik” kavramı çıkar.

Vinay ve Darbelnet (1995), eşdeğerlik odaklı çevirinin bir süreç olduğunu belirtmektedir ve bu prosedürü kaynak metindeki durumu tamamen farklı kelimelerle taklit etmek olarak tanımlamaktadır. Onlara göre eşdeğerlik, deyim ve atasözlerini çevirirken kullanılacak en önemli yöntemdir ve çevirmenin üslup sorunlarıyla başa çıkmasına yardımcı olabilir.

Roman Jakobson (1959), "Farklarda Eşdeğerlik" kavramını ortaya atmış ve böylece çevirinin teorik kısmına katkıda bulunmuştur. Dile göstergebilimsel bir bakış açısıyla yaklaşır ve çeviriyi dil içi, diller arası ve göstergeler arası olmak üzere üç başlık altında sınıflandırır. Jakobson'a göre diller arası çevirilerde aynı iki mesaj iki farklı kod birimiyle ifade edilir. Bu yaklaşıma göre çevirmen önce kaynak metni yeniden kodlamaktadır ve hedef bağlama uygun ve eşdeğer bir mesajla iletmektedir. Jakobson'a göre (1959), kaynak ve erek dildeki sözcükler arasında eşdeğerliğin tamamen sağlanması imkansızdır fakat bu durum, çeviriyi bir uygulama olarak imkansız hale getirmemektedir. Anlamın başka yöntemlerle aktarılabilceği fikrini ortaya koymaktadır.

Catford (1965), eşdeğerlik açısından dilbilimsel temelli bir çeviri yaklaşımına sahiptir. Eşdeğerliği iki başlık altında inceler, bu başlıklar *biçimsel denklik* ve *metinsel eşdeğerliktir*. Biçimsel denkliğin sağlanamadığı durumlarda çeviri kayması olduğunu belirtmiştir ve bu modellemeyle çeviride *kaydırma* kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Catford eşdeğerlik kavramını yalnızca dil içi ögelerle değil, aynı zamanda dil dışı ögelerle de ilişkilendirmiştir.

Werner Koller (1979), *denklik* ve *eşdeğerlik* kavramlarını Catford'a benzer şekilde irdelemiştir. Koller'e göre *denklik* iki farklı dil arasındaki benzerlik ve farklılıkların ürünüdür, fakat *eşdeğerlik*; düz anlamsal, yan anlamsal, metin türüne bağlı, edimbilimsel ve biçimsel olabilmektedir.

Eugene Nida (1964) kültür ve dilin birbirinden ayrılamaz olduğunu ve sözcüklerin de aslında kültürün birer sembolü olduğunu belirtmiştir. Kültürlerin kendi aralarında birçok yönden değişiklik göstermesiyle bu semboller arasında eşdeğerliğin de sağlanamayacağı fikrinden

bahsetmiştir. Nida, eşdeğerliği iki ana başlık altında incelemiştir: *biçimsel eşdeğerlik* ve *devingen eşdeğerlik*. Biçimsel eşdeğerlik kavramı sözcüğü sözcüğüne çeviri kategorisine yakınlık gösterirken, devingen eşdeğerlik anlamına göre çeviri kategorisinin yakınındadır. Eugene Nida (1964), erek kültürün çeviride ne denli önemli olduğunu, çevirinin sadece kaynak metinden etkilenmediğini, aynı zamanda erek dil ve kültürün bir parçası olduğunu belirten ilk isimlerden biri olmuştur.

House (1977)'in çeviri yaklaşımında anlamsal ve edimbilimsel eşdeğerlik önemli bir rol oynar. House (1977)'a göre kaynak metin ve erek metin işlevsel olarak eşdeğer olmalı ve metnin durumsal boyutları dikkate alınmalıdır.

Mona Baker (2018), *In Other Words* adlı kitabında eşdeğerliği dört farklı başlık altında incelemiştir. Bu başlıklar, *sözcük düzeyinde eşdeğerlik*, *dilbilgisel eşdeğerlik*, *metinsel eşdeğerlik* ve *edimbilimsel eşdeğerlik* şeklindedir.

Günümüzde çeviribilim ile yakın bir ilişki içinde çalışılan bir diğer dilbilim alt alanı ise derlem dilbilimidir. Derlem dilbilimden ve araçlarından çeviri alanının hem akademik hem de uygulamalı birçok noktasında faydalanılmaktadır.

2.2. DERLEM DİLBİLİM VE ÇEVİRİBİLİM

Sinclair'in (1991) tanımına göre derlem, bir dili temsil edebilecek şekilde belirli ölçütlere göre seçilmiş ve dil araştırmaları kapsamında veri kaynağı olarak kullanılacak elektronik formdaki metinler topluluğudur. Gries (2009)'a göre ise bir derlem, doğal olarak oluşan bir iletişim ortamında üretilen hem yazılı hem de sözlü, makine tarafından okunabilen metinler koleksiyonudur.

Derlem dilbilimi, doğal dil işleme, makine çevirisi ve konuşma tanıma alanları gibi bilgisayarlı dilbilimin bir alt dalıdır ve bu alanlarla yakın çalışır. (Denham & Lobeck, 2013).

Derlem hem terminoloji araştırmalarında hem de çeviri eğitiminde kullanılabilir. Ayrıca bilgisayar destekli çeviri ve makine çevirisi araçlarının geliştirilmesinde büyük rol oynamaktadır (Palumbo, 2009). Paralel derlem bu araçların altyapısında önemli görevlere sahiptir. Aynı zamanda, çeviriler üzerine karşılaştırmalı dilbilimsel çalışmalar yaparken kaynak olarak kullanılabilirler.

Derlem dilbilim gibi bilgisayarlı dilbilimin bir başka alt alanı da makine çevirisidir. Makine çevirisinin ortaya çıkmasındaki en önemli etken, insanlardan bağımsız olarak elektronik makineler tarafından yapılan çeviri işlerinin aynı kalitede olmasının istenmesidir. Makine çevirisi ile derlem arasında çok yakın bir ilişki mevcuttur. İstatistiksel makine çevirisi sistemlerini (geleneksel kural tabanlı olandan sonra geliştirilen) arka plandaki paralel derlemler oluşturmaktadır. (Zanettin, 2012, s. 33). Teknolojinin gelişimiyle birlikte yaygın kullanımlı araçlar nöral ve istatistiksel makine çevirisinin beraber kullanıldığı yazılımlar haline gelmiştir. Bu özellik, çeviri araçlarının insan beynini taklit edebilmesi, geribildirimlerle öğrenebilmesi gibi becerileri kullanıcılara sunmaktadır.

Makine çevirisi araçları ve derlemler dilin kullanıcıları olan toplumların ideolojik ve kültürel değerleri hakkında bizlere ipuçları sunabilirler. Özellikle derlemlerin gerçekleşmiş dil verisinden oluşması ve makine çevirisi araçlarının da temelde derlemlerden oluşması bu konuda önemli bir etkidir. Toplumların belirli konulardaki yaklaşım ve tutumlarının, eğilimlerinin neler olduğu hakkında bilgi sahibi olmak için bu araçlardan alınacak verilerden faydalanmak mümkündür. Son yıllarda yaygın şekilde çalışılan toplumsal cinsiyet konusundaki araştırmalar da bu araçlar üzerinde gerçekleştirilebilmektedir.

2.3. DİL VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal cinsiyetle ilgili karmaşık sosyal, kültürel ve psikolojik olguları ifade eder ve hem davranış bilimlerinde hem de sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılır (McConnell-Ginet, 2014). Son dönemlerde, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği üzerine yapılan çalışmaların yaygınlaşmasıyla birçok sosyal bilimde olduğu gibi çeviribilim ve dilbilimde de toplumsal cinsiyet ile ilişkili çalışmalar artmıştır. Diller; kişinin cinsiyeti, kişinin cinsiyetlere bakış açısı, kişinin bulunduğu toplumun cinsiyetlere karşı tutumu gibi konularda ipuçlarına sahip olabilmektedir. Sunderland'e göre (2011), dilde cinsiyet çalışmaları iki ana başlık altında yapılmaktadır. Bunlardan ilki, sosyal cinsiyettir. Sosyal cinsiyet, insan temelli ve fikir temelli olarak incelenebilmektedir ve genellikle söylem üzerinden çalışılır. İkinci başlık ise dilbilgisel cinsiyettir. Matthews (1997, s. 248), dilbilgisel cinsiyeti, bir adın sınıfının atandığı ve alınan biçimlere yansıtıldığı bir sistem olarak tanımlamıştır. Bazı dillerde dilbilgisel cinsiyet işaretlemeleri bulunurken bazılarında yoktur. Örneğin, Fransızca'daki nesnelere eril veya dişil cinsine sahip olmaları

ve bu sözcüklerden önce kullanılan tanımlıkların cinse göre değişmesi Fransızca'nın dilbilgisel işaretlemelerine sahip olduğunu göstermektedir. İspanyolca'da sonu "-a" ve "-o" harfleriyle biten sözcüklerin cinsiyet belirtmesinin de bu duruma benzerlik gösterdiği söylenebilir. Örnek olarak, "hermana" sözcüğü kız kardeş anlamına gelirken, "hermano" sözcüğü erkek kardeş anlamına gelir. Türkçedeki sözlük biçimbirimlerinin yüzeysel yapılarında cinsi belirleyen işaretlemeler yoktur (Börekçi & Tercanlıoğlu, 1999). Braun (2000, s. 3-21), Türkçede cinsiyet ayrımının göze çarpmadığını dile getirmektedir. Bu durumun sebebini de Türkçede dilbilgisi bakımından cinsiyet ayrımları olmaması ve bahsi geçen bireylerin cinsiyetinin açık bir şekilde belirtilmesine gerek olması olarak açıklamaktadır. Ancak Cameron (1998) cinsiyetçi dil kullanımının farklı dillerde farklı biçimlerde karşımıza çıkabileceğini ifade etmektedir. Bazı dillerde cinsiyetçi söylemler dilbilgisel yapı ile değil, biçimbirimsel veya anlambilimsel yapı aracılığıyla da aktarılabilir. Dilbilgisel cinsiyet işaretlemeleri olmayan dilleri konuşanların bu tür işaretlemeleri olan dilleri konuşanlara oranla daha az cinsiyetçi ifadeler kullandıklarını söyleyemeyiz. Wardhaugh (2006, s. 320) bu görüşü şöyle destekler: "Çince, Japonca, Farsça ve Türkçe, İngilizcenin kendi adlı sistemi aracılığıyla yaptığı türlerdeki cinsiyet ayrımlarını yapmaz ama bu dilleri konuşan erkeklerin İngilizce konuşan erkeklere göre daha az cinsiyetçi olduğunu iddia etmek zordur!"

Türkçe gibi dilbilgisel cinsiyet işaretlemeleri olmayan dillerde de o dilin konuşulduğu toplumların cinsiyetle ilgili kalıp yargılarının söz varlığı aracılığıyla aktarıldığı göze çarpmaktadır. Atasözleri, deyimler ve kalıp sözler üzerine yapılan çalışmalar toplumların cinsiyete dair bakış açılarını ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Kansu-Yetkiner (2006) Türkçe atasözlerinde kadının değersizleştirildiğini ortaya koymuş, Aydınöğlu (2015) kadınların olumsuz kişilik özellikleriyle yansıtıldığını tespit etmiş, Pasin (2017), ayrımcılık içeren ifadeler aracılığıyla kadınların pasif ve itaatkar olmasının salık verildiği sonucuna varmış, Ejder Apay & Uzun Özer (2020) de Türkçe deyimlerde cinsiyet ayrımcılığının belirginliğine ve kadınlarla ilgili olumsuz yargıların çokluğuna dikkati çekmiştir. Özkan & Gündoğdu (2011) atasözleri ve deyimlerde erkeklerin yüceltildiğini ve ev dışındaki yaşamda yer aldığını, kadınların ise ikinci plana atılarak ev içi yaşamla sınırlandırıldığını ifade etmiştir. Dil aracılığı ile aktarılan cinsiyetçilik, toplumdaki kalıp yargıları beslemekte, bu kalıp yargılardan yine dile yansıyan eşitsizlik ve ayrımcılık, kitle iletişim

araçları, sosyal medya, ders kitapları, sözlükler vb. araçlarla aktarılmakta ve yeniden üretilmektedir.

3. YÖNTEM

Betimsel araştırma modeline sahip olan bu çalışmada dört temel konu ele alınmıştır:

- (i) insan çevirisi ve makine çevirisi ilişkisi
- (ii) doğal dil verisinin makine çevirisi ve insan çevirisi verileriyle ilişkisi
- (iii) meslek adlarına dair toplumsal kalıp yargılar
- (iv) dilbilgisel cinsiyet eşdeğerliği sorunlarının çözüm stratejileri

3.1. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Bu çalışma için öncelikle insan çevirisi verisini toplamak için ankette kullanılmak üzere *A Frequency Dictionary of Turkish* (Aksan vd., 2017)'ten yararlanılarak sık kullanılan beş meslek adı seçilmiştir. Bunlar *doktor, öğretmen, mühendis, avukat ve sekreter* sözcükleridir. Hem bu sözcükleri hem de “o” kişi adını içeren beş tümce kurulmuştur. Aynı zamanda öğrencilerin doğrudan kişi adlarına yönelmemesi için tümceler şu terimler ve söz öbekleriyle zenginleştirilmiştir : *mesleğinde tanınmak, seminer, iletişim, ebeveyn, kendini ispatlamak, kişisel tatmin, soğuk, mizaç, yer temizlemek.*

Akdeniz Bölgesinde bulunan ikisi özel, biri devlet üniversitesi olmak üzere üç üniversitenin İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümlerinin öğrencilerinden çevrimiçi anket yoluyla bu tümcelerin çevirisinin yapılması istenmiş ve insan çevirisi verileri bu şekilde toplanmıştır. Anket uygulanmadan önce etik kurul izni alınmıştır (Toros Üniversitesi Etik Kurulu, Tarih : 24.02.2023, Karar No.1). 70 öğrenci bu çevrimiçi anketi yanıtlamıştır. Bu öğrencilerin 51'i Toros Üniversitesi, 14'ü Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve 5'i Çağ Üniversitesi öğrencisidir. Ankette yer alan ve İngilizceye çevrilmesi istenen tümceler şunlardır :

1. Mesleğinde tanınmış ve başarılı bir doktor olması sebebiyle birçok seminer için davet alıyordu.

2. Çocuklarla iletişimde başarılı olmasının yanı sıra ebeveynlerle de nasıl ilgileneceğini iyi bilen bir öğretmendir.
3. Kendini ispatlamış bir mühendis olmak artık onun için bir kişisel tatmin konusuna dönüşmüştü.
4. Sırf avukat olduğu için herkes onun ciddi ve soğuk bir mizaca sahip olmasını beklerdi.
5. Aslında ofiste sekreter olarak çalışıyordu fakat bazı zamanlar yerleri bile o temizliyordu.

2023 Şubat ayında Türkiye’de olan büyük deprem sonrasında uzaktan eğitime geçilmiş olması nedeniyle öğrencilerle yüz yüze anket yapma olanağı ortadan kalktığından, anket, “Google Formlar” aracılığıyla öğrencilere ulaştırılmıştır. Öğrencilerin çeviride doğal eğilimlerini yakalamak amaçlandığından, onlara araştırma konusunun meslek adları ve toplumsal cinsiyet ile ilgili olduğu söylenmemiştir.

Makine çevirisi verisinin toplanması için, Google Translate, Yandex Translate, Bing Microsoft Translator, DeepL Translator kullanılmıştır. Ankette öğrencilerden çevirmeleri istenen tümcelerın aynısu bu kez makine çevirisi araçları tarafından çevrilmiştir.

Doğal dil verisinin makine çevirisi ve insan çevirisi verileriyle ilişkisini saptamak için nicel bir yöntem olarak derlem dilbilimi araçlarından faydalanılmıştır. Bu bölümde tümcelerın içinde belirtilen meslek isimleri Türk Ulusal Derlemi’nden (TUD) aratılmıştır. TUD, günümüz Türkçesini temsil eden geniş kapsamlı ve genel amaçlı bir derlemdir. (Aksan ve diğ. 2012; <https://v3.tnc.org.tr/tnc/about-tnc>). Derlem, araştırmacılara ve ticari olmayan kişilere açık erişimdir. Derlem 1990’dan 2013’e (24 yıl) kadar birçok farklı alan ve türde yazılı ve sözlü metinleri kapsayan, 50 milyon kelimededen oluşmaktadır. Sözlü metinler bağlama bağlı günlük konuşmaları, yazılı metinler kurgusal ve bilgilendirici alanlardaki metinleri içerir. Bu araştırmanın nicel verisi olarak meslek adlarının sıklık ve frekans değerleri bu metinlerin tamamından toplanmıştır. Meslek adları TUD’un standart arama aracı ile aranmış ve veriler Excel tablosuna aktarılmıştır.

3.2. VERİ İNCELEME YÖNTEMİ

Araştırma hem nitel hem de nicel yöntemlerle analiz edilmiştir. Nitel analiz yönteminde, belirlenen meslek adlarını içeren tümcelerın Türkçeden İngilizce’ye çevirisi önce çeviri öğrencilerinden istenmiştir.

Yapılan çevirilerde öğrencilerin üçüncü tekil kişi adlı “o (he/she/it)” seçimleri gözlemlenmiştir. Öğrencilerin dilbilgisel cinsiyet sorununda eşdeğerliği korumak için ne çeşit stratejilere başvurduğu ve ne denli farkındalığa sahip oldukları değerlendirilmiştir. Farkındalık düzeylerinin belirlenmesinde öğrencilerin yaptıkları çevirilerde herhangi bir dilbilgisel cinsiyet eşdeğerliği sağlama stratejisine başvurup başvurmadığı temel alınmıştır. Ardından aynı tümceler günümüzde yaygın olarak kullanılan makine çevirisi yazılımları aracılığıyla çevrilmiştir ve alınan sonuçlar öğrencilerin çevirileriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Karşılaştırmanın yapıldığı konu üçüncü tekil kişi adlı seçimleri olmuştur. Seçimler; eril, dişil ve nötr olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Örneğin, “Mesleğinde tanınmış ve başarılı bir doktor olması sebebiyle birçok seminer için davet alıyordu.” tümcesinin tüm makine çevirisi araçlarından alınan erek tümcelerde bahsi geçen doktoru ifade etmek için kullanılan “he” ve “she” kişi adları belirlenmiştir. Aynı tümcenin öğrencilerden alınan çevirilerinde doktordan bahsederken kullandıkları yine “he” ve “she” kişi adlarıyla beraber, cinsiyet belirtmeyen kullanımları belirlenerek ayrıştırılmıştır. Eril, dişil ve nötr olarak belirlenen ana kategorilerde yer alan kullanım sıklıkları birbirleri ile karşılaştırılarak incelenmiştir.

Nicel analiz yönteminde ise derlem dilbilimi araçlarından yararlanılarak belirlenmiş olan meslek adları TUD’da aratılmış, veriler önce anlam sonra da sıklık bakımından değerlendirilmiştir. Her bir mesleğin derlemde bulunan kullanımlarının sıklıkla hangi cinse atfedildiği tespit edilmiştir. Veriler yine eril, dişil ve nötr olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır fakat bu kez, atfedilen cinsiyetlere göre bu işlem tamamlanmıştır. Son olarak, elde edilen nicel verilerin hem öğrencilerin hem de makinelerin çevirileri üzerindeki etkisi yorumlanmıştır.

4. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR

4.1. İNSAN ÇEVİRİSİ

Akdeniz Bölgesinde yer alan ikisi vakıf, biri devlet üniversitesi olmak üzere üç üniversitenin İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümleri öğrencilerinden çevrimiçi anket yoluyla toplanan insan çevirisi verilerinde dişil ve eril kişi adlarının kullanımına ilişkin örnekler Tablo 1’de görülmektedir. Anketi 70 öğrenci yanıtlamış ve 149 tümce

toplanmıştır. Bu tümcelerın 98'inde dışıl kişi adılı, 136 tanesinde ise eril dışı adılı kullanıldığı gözlenmiştir. Tablo 1 'de her bir meslek adı için çevrilen tümcelerde eril ve dışıl kişi adılı örnekleri verilmiştir.

Tablo 1. Dışıl ve eril kişi adılı kullanımı

<i>Dişil</i>	<i>Eril</i>
(31) <i>she</i> was receiving many invitations for the seminar because of <i>her</i> being succesful and known doctor	(7) <i>He</i> was receving many invitations as <i>he</i> is well-known in his career and <i>he</i> is a succesful doctor.
(18) <i>She</i> is a teacher who knows how to deal with parents in addition to being a succesful in communication with children.	(29) As well as being succesful in communicating with children, <i>he</i> is also a teacher who knows how to take care of parents well.
(53) Being a proven engineer, it become a matter of personal satisfaction for <i>her</i> now	(2) Proving that <i>he</i> was an engineer who has proven himself had now become a matter of personal fullfilment for <i>him</i>
(57) Everyone used to hold an opinion of <i>her</i> that <i>she</i> has an unfriendly personality just because <i>she</i> was a lawyer.	(17) Because <i>he</i> was a lawyer everyone expected <i>him</i> to have a serious and cold character.
(1) Actually <i>she</i> was a secretary at the office, yet sometimes <i>she</i> was even cleaning the floor.	(61) Actually, <i>he</i> used to work as secretary, however, sometimes, <i>he</i> was even cleaning the floor.

Öğrencilerin kişi cinsiyeti belirtmeden çeviri yapabilmek için kullandığı bazı stratejiler tespit edilmiştir. Bu stratejiler sıklığı ve çeşitliliğine göre üç ana kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler ve kullanım sıklıklarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyet bilgisi içermeyen kullanımların sıklık değerleri

Çeviri Stratejisi	Yüzdelik Sıklık Değerleri
Eđik Çizgi "/"	%82
Tekil "they"	%12
Diğer yöntemler	%6

Tercih edilen stratejilerden ilki ve en sık rastlananı eğik çizgi kullanımıdır. Cinsiyetsiz veya nötr kullanım olan 115 tümcenin 94'ünde bu yöntem tercih edilmiştir. Tablo 3'de örnekleri verilen bu kullanımın kendi içinde 3 farklı türü bulunmaktadır: Bunlardan ilki

“she/he, her/his” örneklerinde görüldüğü gibi dişil kişi adının eril kişi adından önce kullanılmasıdır. İkincisi, “he/she” ve “his/her” örneklerindeki gibi eril kişi adının dişil kişi adından önce gelmesidir. Üçüncüsü ise “s/he” kullanımıdır. Tüm tümceler katılımcıların yazdığı şekilde, yazım ve dilbilgisi hataları düzeltilmeden alınmıştır.

Tablo 3. Cinsiyet bilgisi içermeyen kullanımlar: “/” kullanımı

(45) Because of *she/he* was a well-known and successful doctor in his job, *she/he* was receiving invitations for many seminars.

(70) Being a proven engineer was now a matter of personal satisfaction for *her/him*.

(63) *His/her* goal to become an outstanding engineer has shifted into a more personal issue

(44) *He/She* is a teacher who knows well how to take care of parents besides being successful in communication with children

(58) In fact, *s/he* was working as a secretary, but in some times, *s/he* was cleaning even floor.

Tablo 4’te, cinsiyet bilgisi içermemesi için en sık kullanılan ikinci strateji görülmektedir. Bu örneklerde görüldüğü gibi 13 tümcede “tekil they” kullanılmıştır.

Tablo 4. Cinsiyet bilgisi içermeyen kullanımlar: “they”, “them” ve “their” kullanımı

(49) *They* have been invited to a lot of seminar because of *they* are succesful and well-known doctor in *their* profession.

(66) It had become a matter of personal satisfaction for *them* to be a proven engineer.

(51) Everyone expected *them* to have a serious and cold temperament only because *they* are a lawyer.

Tablo 5’te cinsiyet bilgisi içermeyen ve diğer stratejilere oranla daha az sıklığa sahip diğer yöntemler görülmektedir.⁴ Bu tümceler 4 tanesinde herhangi bir kişi adlı kullanılmamıştır fakat kişiden bahsederken meslek adı ön plandadır. Sadece bir tümcede “yourself” kullanıldığını görülmektedir. Edilgen yapının kullanımı da bir strateji olarak görülebilir.

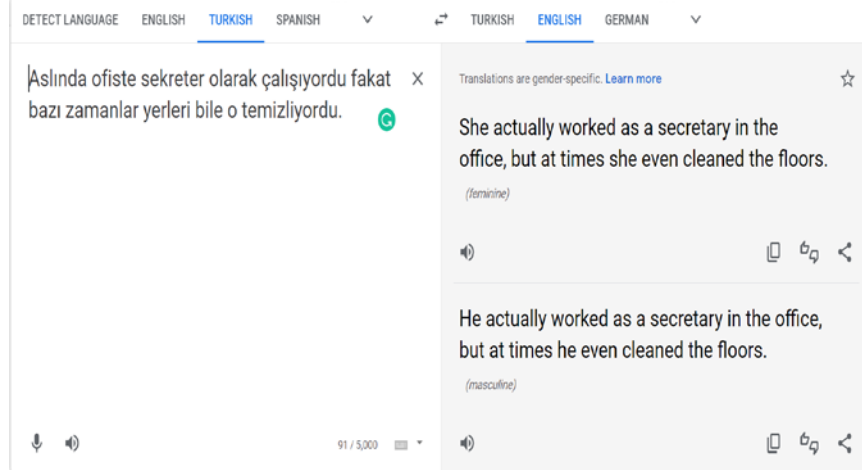
⁴ Tablo 5’teki tümceler yazım, noktalama ve dilbilgisi hataları içermektedir ancak bu çalışma kapsamında yalnızca kişi adlarının kullanımı incelendiğinden tümceler hiçbir müdahalede bulunulmadan katılımcıların yazdığı şekilde alınmıştır.

Tablo 5. Cinsiyet bilgisi içermeyen kullanımlar: diğer yöntemler

- (1) Not only *teacher* has good communication with kids, but also with their parents,
- (36) Be proof *yourself* the engineering now to it had become a matter of personel
- (34) Besides being succesful in communicating with children, *teacher* knows how to take çare of parents
- (47) As a renowned and successful *doctor* in the field, invitations to seminars were frequently received.

4.2. MAKİNE ÇEVİRİSİ

Makine çevirisi araçlarından sadece Google Translate’te farklı bir davranış gözlenmiştir. Google Translate *cinsiyete özgü çeviri* (İng. gender-specific translation) özelliğine sahip bir makine çevirisi yazılımıdır ve üçüncü tekil kişi adlarından hangisinin kullanılacağını kullanıcının tercihine bırakmaktadır. Şekil 1’de sekreter sözcüğünü içeren tümcenin Google Translate arayüzü çevirisi görülmektedir.

Şekil 1. Sekreter sözcüğünü içeren tümcenin Google Translate arayüzü çevirisi

Her tümcenin diğer makine çevirisi araçlarından da çevirileri incelenmiştir. Ancak içinde farklı kullanımlar olması sebebiyle

öğretmen sözcüğünü içeren tümcenin çevirisi örnek olarak seçilmiş ve Tablo 6’da gösterilmiştir. Doktor, avukat ve mühendis için yapılan çevirilerde sadece eril kişi adılının, sekreterde ise sadece dişil kişi adılının tercih edildiği gözlenmiştir. Sadece öğretmen sözcüğünde DeepL Translator farklı bir kullanım göstererek dişil adıl kullanmıştır.

Tablo 6. Diğer makine çevirisi araçları

"Çocuklarla iletişimde başarılı olmasının yanı sıra ebeveynlerle de nasıl ilgileneceğini iyi bilen bir öğretmendir."			
Makine Çevirisi Aracı	İngilizce Çevirisi	Kişi Adılı	Cinsiyet
Yandex Translation	<i>He</i> is a teacher who, in addition to being successful in communicating with children, also knows how to take care of parents well.	"he"	Eril
Bing Microsoft Translator	<i>He</i> is a teacher who, in addition to being successful in communicating with children, also knows how to deal with parents.	"he"	Eril
DeepL Translator	<i>She</i> is not only successful in communicating with children but also knows how to deal with parents.	"she"	Dişil

4.3. DERLEM VERİSİ

Derlemden alınan veriler ise cinsiyeti belirli ve belirsiz kullanımlar olarak iki ayrı tabloda verilmiştir (Tablo 7 ve Tablo 8). Tablo 7’deki örnek bağımlı dizinlerde bahsi geçen kişilerin cinsiyetlerine dair herhangi bir ipucu bulunmamaktadır ya da “öğretmen olan annemle babam” ve kadın olsun, erkek olsun, sekreter” ifadelerindeki gibi her ikisini de kapsamaktadır.

Tablo 7. TUD Cinsiyeti Belirsiz Kullanımlar

Önlerine çıkan bütün sağlık çalışanlarına hiç ayırım gözetmeksizin sen doktor musun diye soruyorlar evet cevabını aldıklarında dövmeğe başlıyorlar. (W-TD43A2A-1811-1706)
Çünkü ikisi de öğretmen olan annemle babam, tıpkı sizin gibi; insansever, erdemli ve solcu dinsizlerdi. (W-KE09C3A-0599-939)

Mühendis, başında sarı bir miğfer, vinç operatörünün yanına oturmuş talimat veriyordu.

(W-NA16B4A-0040-93)

Avukat tekrar sırttı.

(W-SA16B3A-1144-478)

Bu nedenle, kadın olsun erkek olsun, sekreter, patronun duymaz-görmez elemanıdır.

(W-HH42C1A-0296-668)

Cinsiyetin belirli olduğu kullanımlarda ise Tablo 8’de her bir sözcükten bir eril bir dişil örnek verilmiştir. Burada cinsiyete dair bazı ipuçları vardır: “askerlik” (zorunlu askerlik, Türkiye’de sadece erkekler tarafından yapılır), “öğretmen karısı” (evliliğin Türkiye’de kanunen yalnızca kadın ve erkek arasında olabileceği düşünüldüğünde “karısı” sözüne dayanarak öğretmenin erkek olduğu çıkarımı yapılabilir.) “sakallı herif” (“sakal” erkeklere özgüdür ve “herif”, bir erkeğe gönderimde bulunmak için kullanılabilir), “avukat amca” (“amca” sözcüğü yalnızca bir erkek için kullanılabilir), “mali sekreter Mehmet” (“Mehmet”, bir erkek adıdır), “kadın doktor” (“kadın” ifadesi doktorun cinsiyetini belirtir), “başörtülü öğretmen” (“başörtüsü” kadınlar tarafından kullanılan bir nesnedir), “Gül Göktepe” (“Gül” bir kadın ismidir), “Avukat kızı” (“avukat kız” ifadesinden avukatın cinsiyetinin kadın olduğu anlaşılmaktadır), “mini etekli sekreter hanım” (“mini etek”, kadınlar tarafından giyilen bir giysidir ve “hanım” sözü bir kadını ifade etmek için kullanılır) gibi.

Tablo 8. TUD Cinsiyeti Belirli Kullanımlar

Dişil	Eril
Taliban altı yıl önce iktidara geldiğinde ise kadın doktor ve memurların işine son verdi. (W-NE30D1B-2104-2469)	Askerliğini doktor olarak yapanlar. (S-BEABXO-0075-309)
Bense son yılların mağduru başörtülü öğretmen . (W-OI22C3A-0751-48)	Annemi tarlada çalıştırmazlardı; öğretmen karısıydı çünkü. (W-FA16B2A-0872-1652)
Evet, 2 gündür özellikle zevkle dinlediğimiz Sayın Gül Göktepe , Nükleer Mühendis kendisi. (S-AEABTZ-0040-5)	Feribotun içindeki mühendis olacak sakallı herife de kızılıyordu fena halde. (W-NA16B4A-0040-520)
Üç yıl önce boylu boslu, yetişkin, avukat kızımı kaybetti. (W-QA14B1A-1631-1259)	Babasının arkadaşı, avukat amca , "Yavrum her şeyi anlat bana, en ince ayrıntısına kadar" dedi. (W-HA16B1A-0367-810)

Lea adındaki mühendis ve de sarışın mini etekli sekreter hanım. (W-HE09C3A-0579-552)	Mali sekreter Mehmet Soyupek sendika yöneticilerinin Ergenekonla ilişkilendirilmesinin kaygı verici olduğunu söyledi. (S-ADABCo-0230-5)
--	--

4.4. SAYISAL VERİLERİN TÜMÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Tablo 9’de anket, makine çevirisi ve derlem verisine ilişkin sayısal verilerin tümü görülmektedir. Bu sayısal verilere dayanarak şöyle bir değerlendirme yapılabilir:

1. Eril ve dişil ayrımı yapıldığında tüm kaynaklarda doktor, avukat ve mühendis sözcükleri için en sık eril kullanımlar olduğu görülmüştür.
2. Öğretmen sözcüğünün kullanımında kaynaklar arasında farklılıklar vardır. Makine çevirisi verilerinde eril kullanım %67 ile ön plana çıkmaktadır.

Bununla beraber anket ve derlem verilerinde dişil kullanım fazladır. Sayısal veriler incelendiğinde, makine çevirisinde eril kullanımın sadece %34’lük bir farkla daha fazla olduğu, anket verilerinde dişil kullanımın sadece %14’lük bir oran daha fazla olduğu ve derlem verilerinde eril ve dişil kullanım arasındaki farkın sadece %1 olduğu görülmüştür.

3. Sekreter sözcüğünde kaynaklardaki bulgular arasında farklılıklar vardır. Anket ve makine çevirisi verilerinde eril ve dişil ayrımı yapıldığında dişil kullanımların çok daha fazla olduğu görülmüştür. Ancak derlem verilerinde küçük bir farkla da olsa eril kullanımın daha fazla olduğu gözlenmiştir.

4. Derlem verilerinde, gündelik doğal dil verilerinde, nötr kullanımların cinsiyet belirten kullanımlardan daha fazla olduğu gözlenmiştir.

5. Tüm nötr kullanım yüzdeleri incelendiğinde en yüksek nötr kullanım oranına sahip meslek adı öğretmen olarak belirlenmiştir. Anket verilerine göre en düşük orana sahip meslek adı doktor, derlem verilerine göre ise avukattır.

Tablo 9. Sayısal Veriler

Meslek	Anket			Makine Çevirisi			Derlem		
	Dişil	Eril	Nötr	Dişil	Eril	Nötr	Dişil	Eril	Nötr
Doktor	%19	%53	%29	%0	%100	%0	%3	%18	%79
Öğretmen	%39	%25	%36	%33	%67	%0	%5	%5	%90
Mühendis	%19	%47	%34	%0	%100	%0	%1	%18	%81
Avukat	%24	%44	%31	%0	%100	%0	%6	%26	%68
Sekreter	%40	%26	%34	%100	%0	%0	%13	%15	%73

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Doktor, avukat ve mühendis sözcükleri için toplanan tüm verilerde benzer sonuçlar elde edilmiştir. Hepsinde eril kullanımlar dişilden daha fazladır. Derlem verileri, çeviri verilerine benzer bir örüntüye sahiptir. Bu nedenle, veriler, toplumda bu meslekleri icra edenlerin büyük çoğunluğunun erkek olması ya da toplum tarafından erkek bireyler olarak benimsenmesinin bir göstergesi olmuştur. Bu mesleklerin cinsiyet kalıp yargılarının erkek bireyler olduğunu söylemek mümkündür.

Öğretmen sözcüğünde farklı bir durumla karşılaşmıştır. Anket ile toplanan verilerde ve derlemde elde edilen veri seti bulgularında dişil kullanım eril kullanıma göre daha yüksek bulunurken, makine çevirisi verilerinde eril kullanım daha yüksek bulunmuştur. Öğretmen sözcüğünde insan çevirisi ile doğal dil verilerinin birbirini desteklemesi, makine çevirisinin her zaman toplumdaki bireylerin dilsel alışkanlıklarını ve düşünce yapılarını yansıtamayacağını bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Sekreter sözcüğünde de benzer bir farklılık gözlenmiştir. Sekreter için, anket ve makine çevirisi verilerinde dişil kullanım daha yaygınken, derlem verilerinde eril kullanım biraz daha sıktır. Öte yandan, sekreter sözcüğünün derlem bulguları, makine çevirisi ve anket bulgularından farklıdır çünkü derlem verilerinde farklı uzmanlıklara sahip sekreterlerden bahseden ve bu kişilerin çoğunlukla erkek olduğuna dair tümceler vardır. Hiçbir uzmanlık alanı belirtilmeden doğrudan sekreter olarak adlandırılan meslek sahiplerine bakıldığında çoğunluk dişil kullanımları gösterirken, teknik sekreter, mali sekreter vb. uzmanlık alanlarına sahip sekreterlerde eril kullanımlar baskın gelmektedir. Bu

durumda, uzmanlık alanına sahip bireylerin cinsiyet çağrışımının çoğunlukla eril olduğu çıkarımı yapılabilir.

Çeviri verilerinin toplandığı insan ve makine çevirileri dikkate alındığında, makine çevirisi araçlarının çoğunda sorunun fark edilmediği ve bir cinsiyet seçimi yapıldığı gözlemlenmiştir. Anket katılımcılarının çevirilerinde ise yapısal sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar, 3. kişi adını seçmekte zorlandıklarında bu problemlerin ortaya çıktığı belirlenmiştir. Tümceleri cinsiyet belirten bir kişi adlı kullanmadan çevirmek isteyen katılımcıların tümcelerinde bu yapısal bozukluklar bulunmaktadır. Ayrıca makine çevirisi ve insan çevirisi bulguları, araştırmaya dahil edilen beş meslekte dördünde aynı örüntüye sahiptir. Sadece öğretmen sözüğü farklı davranış gösterir. Doktor, avukat, mühendis ve sekreter sözcüklerinin erek tümcelerindeki kişi adlı seçimleri tüm makine çevirisi araçlarında %100 tek bir cinsiyeti işaret ediyorken öğretmen sözcüğünde %67'ye %33'lük bir oran vardır. Bu durumda makine çevirisinde eril kullanım fazla görünse bile diğer sözcüklerdeki gibi keskin bir seçime sahip değildir. Yani tamamen farklı bir örüntüye sahip olduğu sonucuna varmak mümkün değildir.

Sonuç olarak dilbilgisel cinsiyet eşdeğerliği gerektiren çevirilerde insan ve makine çevirilerinin benzer sonuçlar verdiğini söylemek mümkündür. Diğer bir durum da tüm bu sonuçların öğrencilerin eşdeğerliği sağlama ve sorunlarla baş etme stratejileri üzerindeki meslek adlarının cinsiyet çağrışımını etkilemesidir. Derlemden alınan doğal dil verileri ile öğrencilerden alınan verilerin büyük ölçüde benzer olması bunu kanıtlamaktadır. Toplumda benimsenen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre öğrenciler “she” ve “he” adlarından birini tercih etme eğiliminde olmuştur. Dolayısıyla çeviride meslek adlarına atfedilen cinsiyetler, toplumsal ve dilsel kalıp yargıları ve alışkanlıkları yansıtmada önemli bir yere sahiptir.

Toplumda mesleklere yönelik kalıp yargılara göre bazı mesleklerin “kadın işi” bazı mesleklerin de “erkek işi” olarak görüldüğü söylenebilir. Bu yargılar, bireylerin meslek seçimlerini de etkilemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri (2022)'ye göre 2022 yılında Türkiye'de yönetici pozisyonundaki erkeklerin oranı %81,5 iken kadınların oranı %18,5'tir. Öğretmenlik mesleğiyle ilgili dağılıma bakıldığında ise küçük yaş grubundaki çocuklarla ilgilenilmesi gereken okul öncesi öğretmenliği alanındaki kadın öğretmen sayısının erkek öğretmen sayısından yaklaşık olarak 16 kat fazla olduğu, eğitim kademesi arttıkça bu farkın

belirgin biçimde azaldığı görülmektedir. Toplumdaki birçok mesleğe göre kadın – erkek arasındaki dağılıma baktığımızda çoğu zaman sayısal olarak bir eşitlik olmadığını söyleyebiliriz. Toplumda var olan bu eşitsizlik dile yansımakta, bunun etkileri çeviri araçlarında, sözlüklerde, derlemlerde görülmektedir. Bu eşitsizlik ve kalıp yargılar dil aracılığıyla yeniden üretilip yaygınlaştırılmakta ve kısır döngü devam etmektedir. Bu döngüyü kırmak için çeviri konusunda cinsiyet eşitliğiyle ilgili duyarlılık artırılabilir, makine çevirisi araçları ve sözlükler daha yansız bir tutumla hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Demirhan, U. U., Yılmaz, H., Atasoy, G., Öz, S., Yıldız, İ. ve Kurtoğlu, Ö. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). Calzolari, N., Choukri, K., Declerck, T., Doğan, M. U., Maegaard, B., Miriani, J., Odijk, J. ve Piperidis, S. (Yay. haz.), *Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)* içinde (ss. 3223-3227). İstanbul, Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>.
- Aksan, Y., Aksan, M., Mersinli, Ü., & Demirhan, U. U. (2017). *A frequency dictionary of Turkish*. Taylor & Francis.
- Aydinoğlu, N. (2015). Kadın ve dil. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 217-230.
- Baker, M. (2018). *In other words: A coursebook on translation* (3. Baskı). Routledge.
- Bassnett-McGuire, S. (1980). *Translation studies*. Methuen.
- Börekçi, M., & Tercanlioğlu, L. (1999). Türkçe ve İngilizce'de dil ve cins ilişkisi üzerine bir deneme. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (12), 31-52.
- Braun, F. (2000). Gender in the Turkish language system. *Turkic Languages*, 4, 3-21.
- Cameron, D. (1998). Gender, language, discourse: A review essay. *Journal of Women in Culture and Society*, 23(4), 945-973.
- Catford, J. (1965). *A linguistic theory of translation*. Oxford University Press.
- Denham, K., & Lobeck, A. (2013). *Linguistics for everyone: an introduction*. Wadsworth.
- Ejder Apay, S. & Uzun Özer, B. (2020). Atasözleri ve deyimlerde toplumsal cinsiyet imgesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(72), 1120-1130.
- Gries, S. T. (2009). *Quantitative corpus linguistics with r. a practical introduction*. Routledge.
- Holmes, J. S. (1972). The name and nature of translation studies. *Translation Section of the third International Congress of Applied Linguistics* 21–26 Ağustos (ss. 66–79) içinde, Copenhagen.
- Holmes, J. S. (2000). The name and the nature of translation studies, L. Venuti (Yay. haz.), *The translation studies reader* (ss. 172-185) içinde. Routledge.

- House, J. (1977). *A model for translation quality assessment*. TBL-Verlag Narr.
- Jakobson, R. (1959). On linguistic aspects of translation. R. A. Brower (Yay. haz.), *On Translation* (ss. 232-39) içinde. Harvard University Press.
- Kansu-Yetkiner, N. (2006). Reflections of gender construction in Turkish: Female devaluation in gendered proverbs. *Proverbium: International yearbook of proverb scholarship*, 23, 287-308.
- Koller, W. (1979). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Quelle and Meyer.
- Matthews, P. (1997). *The concise Oxford dictionary of linguistics*, p. 248. Oxford University Press.
- McConnell-Ginet, S. (2014). Gender and its relation to sex: The myth of 'natural' gender. G. G. Corbett (Yay. haz.), *The expression of gender* (ss. 3-37) içinde. Walter de Gruyter.
- Munday, J. (2001). *Introducing translation studies*. Routledge.
- Munday, J., Pinto, S.R., & Blakesley, J. (2022). *Introducing translation studies: Theories and applications* (5. baskı). Routledge.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall International.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating: With special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Brill.
- Nida, E. A. & Taber. C. R. (1982). *The theory and practice of translation*. Brill.
- Özkan, B. & Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkçede atasözleri ve deyimler. *Turkish Studies - International periodical for the languages, literature and history of Turkish or Turkic*, 6(3), 1133-1147.
- Palumbo, G. (2009). *Key terms in translation studies*. Continuum International Publishing Group.
- Pasin, G. (2017). *Sosyal psikolojik açıdan toplumsal cinsiyet ve atasözleri: erkek egemen cinsiyetçiliğin Türk atasözlerine yansımaları* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çağ Üniversitesi.
- Schleiermacher, F. (1813). On the different methods of translating. R. Schulte ve J. Biguenet (Yay. haz.) *Theories of translation: an anthology of essays from Dryden to Derrida* içinde. (36-54). The University of Chicago Press. 1992.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, concordance, collocation*. Oxford University Press.
- Sunderland, J. (2011). *Language, gender and children's fiction*. Continuum.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2022. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri.pdf adresinden 18 Eylül 2023 tarihinde alınmıştır.
- Tytler, A. F. (1979). *Essay on the principles of translation* (2. Baskı). Garland Publishing Inc.
- Vinay, J.P. & Darbelnet, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English: a methodology for translation*, translated by (J. C. Sager ve M. J. Hamel, Çev.) John Benjamins.
- Wardhaugh, R. (2006). *An introduction to sociolinguistics* (5. Baskı). Blackwell Publishing.

Zanettin, F. (2015). *Translation-driven corpora: Corpus resources for descriptive and Applied Translation Studies*. Routledge.